

ASSEMBLEA DE SOCIS 2023 I VISITA A LA PRESÓ DE LA TRINITAT

L'ASSOCIACIÓ I EL FUTUR

ASSEMBLEA ASSOCIATS, EIXOS DE TREBALL, REFLEXIÓ ESTRATÈGICA I RECANVI GENERACIONAL

Editorial

.....
 “La memòria no es va inventar per recordar el que va passar, sinó per anticipar el que vindrà”
 Margaret Atwood.

Aquesta frase de la poeta i novel·lista Margaret Atwood és el que dona sentit al que fem les entitats memorialistes. Una tasca de prevenció front a la involució il·liberal, per no dir autoritària, a la que assistim a Europa i al món. Segons l'Índex de Democràcia, que podeu consultar en aquest enllaç (<https://v-dem.net/>), la salut democràtica del planeta empitjora. En la darrera publicació, del 2022, només el 8% de la població mundial viu en Democràcies Plenes. Això vol dir que la majoria de la humanitat ho fa sota règims autoritaris.

Per això el passat 18 d'octubre ens vam manifestar a Barcelona i a més de 60 ciutats del món, en el marc de la campanya internacional World Against Racism & Fascism, con-

vocada per la xarxa internacional de moviments antiracistes.

Per això el dissabte 11 de febrer al saló d'actes de CCOO va tenir lloc, amb una nombrosa assistència, l'assemblea general ordinària on vam renovar i reforçar el compromís de futur de la nostra Associació.

Per una felix coincidència de dates el mateix dia feia 150 anys de la proclamació de la primera República Espanyola i l'Enric Cama va fer una presentació del context històric, la transcendència i les dificultats d'aquella Primera República (La niña bonita).

L'assemblea també va servir per fer el balanç d'un any ple d'activitats que encara arrossegava les seqüeles de la pandèmia. Es va posar en valor la feina feta en diversos àmbits: la presència als centres educatius pel que fa a la pedagogia de la memòria; l'aprovació de la Ley de memoria democrática i l'avenç en l'aprovació de la Llei de memòria democràtica de Catalunya; l'increment de la nostra presència a les xarxes socials i l'augment de

l'afiliació per assegurar la viabilitat financera de l'associació i el relleu generacional.

Per ser conseqüents amb els nostres valors es va aprovar el canvi de nom de l'entitat que a partir d'ara es dirà:

ASSOCIACIÓ CATALANA DE PERSONES EX-PRESES POLÍ- TIQUES DEL FRANQUISME

Quan la guerra ha tornat al cor d'Europa son premonitòries les paraules que va pronunciar a les Corts fa 150 anys en Francesc Pi Margall (President del Poder Executiu de la Primera República)

“SOSTENGO QUE LA
REVOLUCIÓN AUN HOY
ES LA PAZ”

SUMARI

- 2 L'ASSOCIACIÓ I EL FUTUR
- 4 UNA ASSEMBLEA AMB MOLTA MEMÒRIA I VALORS REPUBLICANS
- 5 QUÈ FA LA JUNTA DE L'ACPEPF?
- 5 COM TREBALLA?
- 7 150 ANIVERSARI DE LA I REPÚBLICA ESPANYOLA (1873-2023)
- 9 ACTE ANUAL AL FOSSAR DE LA PEDRERA 19 DE FEBRER DE 2023
- 11 DE JOSEP MARIA HUERTAS CLAVERIA A OTILI ALBA POLO
- 12 APLIQUEM LA LLEI DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA!
- 13 SOBRE LOS "DELINCUENTES POLÍTICOS"
- 15 RECORDANDO EL VUELO DEL CÓNDOR
- 17 HISTÒRIA I MEMÒRIA DE LA PRESÓ DE DONES DE BARCELONA (1963-1983)
- 18 MARXA 0 DE LA RETIRADA
- 19 VISITA D'UNA DELEGACIÓ DE LA FIR A BARCELONA
- 20 VICTORIA, LA IRREDUCTIBLE
- 22 RECUERDOS DE LA DICTADURA FRANQUISTA – CONVERSANDO CON TESTIGOS DE LA ÉPOCA
- 23 XVI MARXA DE LA DIGNITAT A BORREDON
- 24 TROBADA D'ASSOCIACIONS MEMORIALISTES A OLORON 18 I 19 DE FEBRER
- 25 MURALS DE L'ARTISTA ROC BLACKBLOCK
- 26 LA RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DEMOCRÀTICA A L'AULA
- 27 CAMINS DE LLIBERTAT. GUIA DE SENDERS DELS MAQUIS. RUTA JOVÉ-GROS, DE PRATS DE MOLLÓ A MANLLEU
- 28 EL RACÓ DE L'ARXIU

PLAFÓ D'EDICIÓ

Associació Catalana d'Expresos Polítics del Franquisme (membre de la FIR)

Adreça:

Via Laietana, 16 – 08003 Barcelona.

Tel:

934 812 853.

Correu electrònic:

expresopolitics@gmail.com

Web:

expresopoliticsdelfranquisme.com

Dipòsit legal:

B-33.493-95

Fotografies:

Roc Blackblock, Ignasi Espinosa, Domènec Martínez, Sergi Salame, Carles Vallejo

Twitter:

[@exprespol](https://twitter.com/exprespol)

Facebook:

[/Expresos Politics Franquisme](https://www.facebook.com/ExpresosPoliticsFranquisme)

Instagram:

[@exprespol_acepf](https://www.instagram.com/exprespol_acepf)

Muntatge i impressió:

Associació La Natural Coopmunicació

Compte corrent:

ES07-2100-0429-6402-0017-5329

VOLS FER-TE SOCI/A?

Col·labora amb nosaltres per fer visible la Memòria Democràtica:

- Fes-te soci/a amb una quota de 50€ anuals.
- O fes una aportació puntual a la nostra entitat.

Més informació a la nostra web.

ESTIGUES AL DIA!

Inscriu-te al nostre **Butlletí Electrònic** per rebre els actes que realitzem i articles relacionats amb la nostra entitat.

Omple el formulari de la web.

UNA ASSEMBLEA AMB MOLTA MEMÒRIA I VALORS REPUBLICANS

Domènec Martínez

El dia 11 de febrer va tenir lloc l'Assemblea anual de la nostra Associació. Volem agrair l'assistència de les persones associades, gairebé 60, i la seva participació activa als diferents àmbits d'informació, complements de les comissions i de debat. Vam aprovar la Memòria de l'any 2022, l'informe econòmic i les propostes per avançar mancomunadament amb d'altres entitats cap a fórmules de gestió d'interès públic. També vam conèixer el Pla de treball i la Reflexió estratègica pel 2023, tal com recull l'editorial d'aquest butlletí. Cal fer esment al canvi i adequació del nom de la nostra entitat. A

partir d'ara **Associació Catalana de Persones Ex-preses Polítiques del Franquisme.**

Aquesta Assemblea anual ha coincidit amb el 150 aniversari de la proclamació de la Primera República. En aquest butlletí trobareu el text de la dissertació del nostre company i professor d'història l'Enric Cama. També vam lliurar a les persones assistents un tarjetó reproduint el cartell al·legòric, "La niña bonita". En aquesta Assemblea, hem atorgat la placa honorífica al company Carlos Jiménez Villarejo, jurista, en reconeixement a la seva dilatada trajectòria en defensa dels drets humans i de la memòria democràtica.

Ha fet la glossa de justificació el nostre company Marc Carrillo, catedràtic de Dret Constitucional de la UPF. A l'enllaç que s'adjunta hi trobareu la seva intervenció i la del company Carlos Jiménez Villarejo després de rebre la distinció i l'homenatge de l'assemblea. També volem destacar la salutació de Rosa García, presidenta de La Comuna de Madrid.

Us convidem, igualment, a veure en [aquest enllaç](#) els vídeos i fotografies que han fet els nostres companys Ignasi Espinosa i Sergi Salamé. Un testimoni col·lectiu del treball realitzat que cal preservar i divulgar a les xarxes socials.

Lliurament del reconeixement de l'ACPEPF a Carlos Jiménez Villarejo

QUÈ FA LA JUNTA DE L'ACPEPF? COM TREBALLA?

Montse Torras

Aquests darrers anys, la nostra associació ha tingut un increment de persones associades i de subscripcions al Newsletter. Això ha comportat un augment d'activitats i de col·laboracions amb altres entitats memorialistes. També s'ha ampliat la nostra presència internacional amb les associacions memorialistes franceses i italianes.

L'associació comença a notar més presència de joves en els actes, activitats, homenatges... També en el fet d'associar-se per col·laborar en algunes tasques de comunicació, recerca i difusió. Aquesta nova situació ha permès un nou funcionament i organització de tasques:

L'organització en **Comissions de Treball** han estat un gran encert:

Comissió d'Assessorament. Amb la Ley de Memoria aprovada, hi ha hagut un augment de consultes i assessoraments per trobar informació de familiars, per demanar l'expedient i/o el reconeixement de víctima del franquisme. Això ens ha fet plantejar la necessitat de preparar un protocol per fer aquest assessorament. També rebem més correus i visites al local d'estudiants que

volen fer treballs de recerca, sobretot de la Universitat i de Secundària. Fem una primera entrevista i ja els adreçem a les persones de l'ACPEPF que els poden ajudar, o bé a quins arxius poden consultar. Coordinació: Rosario Cunillera i Montse Torras.

Comissió de Cementiris. Aquesta comissió és de nova creació, però era necessària per a poder establir un conveni de col·laboració de l'ACPEPF amb Cementiris de Barcelona per gestionar els espais memorials com ara el Fossar de la Pedrera i les tombes d'algunes persones de rellevància memorial, així com les visites i els actes d'homenatge. Es preparen unes jornades sobre el tema. Coordina: Eduard Amouroux.

Comissió de Comunicació. És una tasca de les més importants de l'Associació elaborar un Butlletí trimestral que ja té 110 números, un Newsletter digital mensual, i la difusió a les xarxes dels actes i activitats a les quals participem. Per fer-ho cal un treball d'equip, en el qual intervenen moltes persones per dur a terme els enregistraments de les activitats, les fotografies, i la redacció de les notícies i la seva difusió. Sergi Salamé i Ignasi Espinosa, responsables dels audiovisuals. Enric Cama, coordinador

Butlletí. Miguel Angel Díaz, coordinador de Newsletter i xarxes.

Comissió de Dones. És un àmbit preferencial de l'Associació per posar en valor la lluita antifranquista de les dones i fer-la visible. Per recuperar la Memòria de les Dones tenim dos escenaris de la repressió penitenciària: la Presó de Les Corts (1936-1959) i la Presó de la Trinitat (1963-1983). L'ACPEPF va participar activament en la creació de la **Plataforma del Futur Monument de la Presó de Dones de Les Corts** en la que actualment hi participen Rosa Viñolas, Nadia Cànovas i Montse Torras. **Presó de Dones de la Trinitat:** Carlota Falgueras, César Lorenzo i Sergi Salamé han estat enregistrant els testimonis de dones que van estar al centre penitenciari (25) i que son la base documental d'un futur un llibre i d'un documental. S'està elaborant un cens de les dones que hi van ser. Coordina: Montse Torras.

Comissió de Pedagogia de la Memòria. Des de fa uns anys la nostra presència als centres educatius i la col·laboració amb el Programa del Museu d'Història de Catalunya, Consell de persones sàvies, on participen Antònia Jover, Rosario

Cunillera, Rosa Viñolas i Domènec Martínez, no s'ha aturat i continua sent una tasca molt important. Després de quatre jornades virtuals sobre "Pedagogia de la Memòria als centres educatius" s'ha demostrat la importància de incloure la Memòria democràtica en els currículums escolars. Van augmentant els centres que hi participen i les persones que es van integrant a la comissió, la majoria professionals de l'educació. La col·laboració amb el projecte de "La Voz Ahogada" sobre les lluites veïnals a Barcelona, que s'ha dut a alguns instituts, ha estat un èxit. Coordina: Isabel Alonso.

Comissió de viatges memorialistes. Commemoracions, jornades, viatges... amb altres associacions memorialistes d'Espanya i Europa. Coordinen: Nadia Cánovas, Ignasi Espinosa i Rosa Viñolas.

Relacions institucionals. El president de l'ACPEPF presideix el Consell de Participació del Memorial Democràtic i ens representa al Comitè de Fos-

ses de la Direcció General de Memòria, als ajuntaments i a les Diputacions. Interlocució amb els representants electes a Catalunya, a Espanya i a Europa (Eduard Amouroux i Carles Vallejo). Formem part de l'Ateneu Memòria Popular i mantenim relació amb d'altres entitats memorialistes. A les Taules de Memòria dels Districtes de Barcelona hi participen: Pilar del Amo i Antònia Jover (L'Eixample) i Rosa Viñolas (Sants-Montjuïc).

Al Encuentro Estatal de Memòria Històrica ens representa Domènec Martínez. Trobades Transfrontereres. La Desbandà.

Relacions internacionals. L'Associació està afiliada a la FIR (Federació Internacional de Resistents) i ANPI Spagna. Coordina: Rosa Eulàlia Ramon.

Nova Junta del 11 de febrer de 2023

Carles Vallejo Calderón
President

Antònia Jover del Olmo
Vicepresidenta

Rosa Viñolas García
Vicepresidenta

Montse Torras Farràs
Secretària.

Eduard Amouroux Alemany
Finances

Rosario Cunillera Peláez
Tresorera

Es mantenen 9 vocals: Isabel Alonso Dàvila, Pilar del Amo Serrano, Enric Cama Colomé, Nadia Cánovas Flores, Miguel Ángel Díaz González, Ignasi Espinosa Bruñola, Marià Hispano Vilaseca, Sergi Salamé Segura i Domènec Martínez García.

Com podeu veure, fem molta feina i en queda molta per fer. Qualsevol persona que vulgui associar-se i col·laborar, serà benvinguda. Ja sabeu on trobar-nos i quins dies hi som.

HORARIS I TORNS AL LOCAL DE VIA LAIETANA, 16, PLANTA 1ª BARCELONA

Matins 10h a 13h.

Dilluns:
Isabel Alonso

Dimarts:
Rosa Viñolas
i Nadia Cánovas

Dimecres:
Rosario Cunillera
i Montse Torras

Dimecres tarda:
Eduard
Amouroux

Dijous:
Antonia Jover
i Pilar del Amo

150 ANIVERSARI DE LA I REPÚBLICA ESPANYOLA (1873-2023)

Enric Cama

El passat 11 de febrer es van complir 150 anys de la proclamació, el 1873, de la primera república espanyola. La seva proclamació va significar una esperança de progrés en part frustrada, però que, malgrat tots els problemes que va haver d'enfrontar i la seva curta durada, va obrir les portes a importants novetats polítiques moltes de les quals van ser precursors de la democràcia a Espanya. Pérez Galdós va definir els esdeveniments de 1873 escrivint "La història d'aquell any és en part lluminosa i en part obscura".

Espanya tindrà durant l'època contemporània molt pocs períodes democràtics, i la majoria dels governs desenvoluparan polítiques conservadores, autoritàries, amb un fort protagonisme dels militars. Durant el segle XIX i XX, seran nombrosos els pronunciaments, Cops d'Estat, revolucions, etc. la majoria de signe conservador i nombrosos també els intents, la majoria fracassats, d'acabar amb la dinastia borbònica i amb la monarquia d'Isabel II.

Els intents més reeixits de dotar a Espanya de règims democràtics seran les dues repúbliques: la primera (1873-

1874) i la segona (1931-1939), que, especialment la primera tindrà una duració curta i accidentada (en quasi dos anys van haver-hi sis governs i tres eleccions).

En aquest sentit, un dels fets que van donar pas a la primera República serà la revolució de setembre de 1868, "La Gloriosa", que inicia l'anomenat Sexenni Democràtic o Sexenni Revolucionari (1868-1874), que comença amb la revolta de l'esquadra a Cadis i pocs dies després es consolida amb la victòria del general Serrano sobre l'exèrcit governamental a Alcolea. A moltes ciutats espanyoles es formen Juntes de govern que exigeixen l'abolició de la monarquia borbònica i la democratització del país. La reina Isabel II fuig en direcció a l'exili a França. Es desenvolupa aleshores un dels períodes més interessants de l'Espanya del segle XIX, en el qual s'establirà, malgrat una atzarosa època de fons, per primera vegada un règim democràtic, primer monàrquic i després republicà.

Durant els primers mesos el govern revolucionari, presidit pel general Serrano i en el qual el general Prim, destacat membre de la francmaçoneria, és ministre de la guerra, busca

per Europa el candidat més idoni per ocupar el tron espanyol, respectant alhora l'equilibri entre les potències del continent. Finalment l'elegit fou el príncep Amadeu de Savoia, italià, que quan va arribar a Espanya per ocupar el tron es va trobar amb el cadàver del general Prim, el seu valedor, que acabava de ser assassinat. Sense Prim, el regnat d'Amadeu es va trobar aïllat i amb una situació força crítica, amb una gran crisi econòmica i una important divisió de les forces polítiques que havien impulsat la revolució. A això caldria afegir les revoltes carlines i la guerra dels independentistes cubans.

Malgrat tot, el nou govern provisional dissolgué les juntes revolucionàries i convocà eleccions per sufragi universal masculí. El resultat d'aquestes primeres eleccions seran unes Corts de majoria liberal, les quals van elaborar la Constitució democràtica de 1869, que convertia Espanya en una monarquia democràtica parlamentària, es reconeixien les llibertats públiques i privades, la llibertat d'opinió, d'associació i de reunió, el sufragi universal masculí, la controvèrsia sobre la forma d'organització politico-territorial de l'Estat, etc.

La majoria de diputats són partidaris de la monarquia, però d'una monarquia democràtica. El diputat republicà Emilio Castelar, un dels millors oradors de la història parlamentària espanyola, va intervenir en la llarga sessió de les Corts del 10 de febrer de 1873, el dia que va abdicar Amadeu I, i vigília de la proclamació de la primera República, amb aquestes paraules: ***"Señores, con Fernando VII murió la Monarquía tradicional; con la fuga de Isabel II la Monarquía parlamentaria; con la renuncia de Amadeo de Saboya la monarquía democrática: nadie ha acabado con ella; ha muerto por sí misma. (...). Señores, saludémosla como el sol que se levanta por su propia fuerza en el cielo de nuestra Patria."***

La sessió va continuar ininterrompudament fins el dia següent, en el qual va ser proclamada la primera República i elegit Estanislau Figueras com a president del poder Executiu. El federalisme, en les seves diferents tendències, va jugar un paper molt important durant tot el període. El Partit Republicà Federal serà majoritari en diputats però estarà dividit en diverses fraccions. Els presidents es van succeint, tots federalistes. La fracció dels intransigents va abandonar les Corts per desacord amb la política de Pi y Margall. Va aparèixer el moviment cantonal per el qual en moltes ciutats es van constituir poders locals autònoms. En pocs

dies, la revolta cantonal predominava a Andalusia, València, Múrcia, etc. A Andalusia van acordar transformar-se en República Social, una setmana després Alcoi es declarava independent, Cartagena va ser un dels cantons més intransigents, va apoderar-se de l'armada i va prolongar la seva independència durant sis mesos en els quals va resistir el setge de l'exèrcit nacional.

Davant d'aquest panorama el 3 de gener de 1874 el general Pavia fa un Cop d'Estat i el general Serrano forma un govern de caràcter autoritari amb l'objectiu d'acabar amb la rebel·lió cantonal i les guerres carlines i convocar unes eleccions a Corts que decidiren la forma de govern, sense cap parlament que controlés el procés. Durant tot aquest temps es va anar preparant el retorn d'Alfons XII al tron, en una maniobra dirigida per Cánovas del Castillo. Cánovas volia que el retorn dels Borbons fos un fet unitari, però el 29 de desembre de 1874 el general Arsenio Martínez Campos es va avançar a Sagunt amb un pronunciament a favor de la restauració de la monarquia borbònica en la persona del fill d'Isabel II, Alfons de Borbó, el futur Alfons XII. L'exèrcit ho va acceptar i va iniciar-se un nou i llarg període de la història d'Espanya: La Restauració (1874-1931)

Però això ja és una altra història.....

Ajudes al Butlletí 111

Natatxa	10€
M i M Garrabou	20€
Antonio Jiménez	30€
Felipa Ugarte Barriento	20€
Antoni-Eixample	50€
Liceo Alemán Ofenbach	100€
Carmen Romero	20€
Juan Rico	15€
Montse Torras	15€

TOTAL 280€

**MOLTES GRÀCIES
PER LA VOSTRA
COL·LABORACIÓ!**

ACTE ANUAL AL FOSSAR DE LA PEDRERA 19 DE FEBRER DE 2023

Montse Torras

Fidels al nostre compromís de Memòria l'ACPEPF segueix liderant l'acte anual del Fossar de la Pedrera en homenatge als homes i a les dones del PSUC morts en la lluita antifranquista. L'assistència va ser de més d'un centenar de persones, entre les quals molta joventut.

Des de fa dos anys s'ha recuperat l'acte previ al Fossar, davant la tomba de Joaquim Puig i Pidemunt, per recordar els afusellats el 17 de febrer de

1949 al Camp de la Bota de la Caiguda dels 80, Pere Valverde, Angel Carrero, Numen Mestre i el mateix Puig i Pidemunt. En aquesta ocasió va ser Miguel Angel Díaz qui va fer la intervenció, que podeu trobar a <https://youtu.be/ubzS31PZhZU>

Les organitzacions juvenils que hi han participat es comprometen a fer-ho cada any: Joves Ecosocialistes, Acció Jove de CCOO, Joventut Comunista de Catalunya (JCC) i Joventut Socialista Unificada de Catalunya (JSUC), junt amb

les entitats memorialistes que convoquen l'acte del Fossar de la Pedrera: Associació Catalana de Persones Ex-preses Polítiques del Franquisme (ACPEPF), Amical Antics Guerrillers de Catalunya (AAGC) i Amical de les Brigades Internacionals de Catalunya (ABIC). Les tres entitats organitzadores agraeixen l'assistència i sobretot feliciten l'augment de participació juvenil, era emocionant veure'ls. Són el nostre relleu generacional.

Aquest any l'homenatge ha estat a la memòria d'Otili Alba

Polo i Tomàs Pons Albesa, que van ser els primers afusellats de la primera organització del PSUC de la postguerra. Per aquest motiu es va saludar i agrair la presència dels familiars: Espe Pons, neboda/neta de Tomàs Pons, Maria Alba i la seva filla Noemi, neboda i neboda/neta d'Otili Alba. També es va felicitar la tasca de "recerca" de la nostra associada Montse Milà, que va localitzar a la neboda d'Otili Alba en el seu barri de Poble Nou.

Els laioflautas varen cantar uns magnífics himnes: Himne dels Guerrillers, A les barricades, La Internacional i Els segadors.

Agraïm l'assistència als parlamentaris i a les entitats i organitzacions polítiques que ens van acompanyar

L'acte va ser presentat i conduït per Montse Torras. La Cristina Herrando va llegir una poesia de Gil de Biedma, "Un día de difuntos". En Carles Vallejo va llegir un poema de l'oncle

d'Otili Alba. En Marià Hispano va parlar de la primera caiguda de 52 militants del PSUC (1940). L'Espe Pons va parlar en nom de les dues famílies. Va ser molt emocionant la seva intervenció, explicant uns fets i una anècdota de Tomàs Pons.

Al acabar els parlaments es van fer les ofrenes florals al PSUC, a l'Amical d'Antics Guerrillers, al President Lluís Companys i al monument pels Immolats per la llibertat de Catalunya.

14 D'ABRIL
DIA de la
REPÚBLICA

14 d'abril 2023 a les 19h
FESTA REPUBLICANA i BERENAR
Casal de Barri Trinitat Nova – SomLaPera

C/ Garbí 3, 08033 Barcelona
bus H2, parada Palamós-Satuna. Bus D50, parada Palamós - Plaza de les Aigües.
Metro línia 3 parada Trinitat Nova - Metro línia 4 parada Trinitat Nova.
Preu 5€ - Per Inscripcions: expresopolitics2018@gmail.com

Associació
Catalana de
Persones
Ex-preses
Polítiques del
Franquisme

TAULA DE NOU
BARRIS PER LA
REPÚBLICA

DE JOSEP MARIA HUERTAS CLAVERIA A OTILI ALBA POLO

D'UN PASSATGE POBLENOVÍ, DE LA SEGONA REPÚBLICA I DE LA LLIBERTAT

Marià Hispano Vilaseca. Arxiver i militant del PSUC.

El diumenge 19 de febrer del 2023, la gent del PSUC s'aplegava de nou al Fossar de Montjuïc per a retre homenatge als companys caiguts en la lluita antifranquista. És una cita important per a tots nosaltres: som ciutadans que avui gaudim del viure en democràcia i llibertat gràcies a dones i homes que lluitaren —en temps clandestins i violents— contra el feixisme. Enguany l'acte commemorava els primers camarades assassinats l'any 1941 pel règim franquista: Otili Alba Polo, Tomàs Pons i Albesa i Alejandro Matos. Aquests tres comunistes militaven dins la primera organització clandestina del PSUC a la Barcelona de la postguerra quan, a conseqüència d'una delació, foren detinguts juntament amb 49 companys i companyes més. Interrogatoris, pallisses i tortures. Condemnes elevadíssimes i tres condemnats a mort: l'Otili i en Tomàs foren afusellats al Camp de la Bota el 1941. El dirigent del PCE Alejandro Matos fou assassinat a la comissaria de policia el 1940.

L'acte del diumenge omplí de dignitat Barcelona i un fossar de Montjuïc on encara avui descansen molts dels seus

millors homes i dones d'aquest país. Gent gran, molts joves i dirigents polítics s'asseien davant un faristol engalanat amb les banderes del PSUC i de la República espanyola. Presents també familiars de Tomàs Pons i de l'Otili Alba. Era l'hora dels discursos.

L'Associació Catalana d'Ex-Pressos Polítics del Franquisme organitzava l'acte i el torn de paraules: un relat històric dels fets, un poema intens escrit pel tiet de l'Otili Alba i una intervenció de la fotògrafa Espe Pons per recordar el germà del seu avi (en Tomàs Pons) i reflexionar sobre la força de la memòria democràtica com a motor de llibertats.

Us demano, però, —als lectors— un temps per a explicar-vos una història viscuda dins la història d'aquest homenatge celebrat en memòria d'aquests homes i dones del PSUC. El relat sobre les vicissituds viscudes a causa d'aquesta caiguda de l'organització del PSUC de Barcelona l'any 1940 va ser possible arrel una troballa documental feta a l'Arxiu Històric del Poblenou (AHPN), la d'un article escrit pel periodista i activista veïnal Josep Maria Huertas Claveria. A *Los ciudadanos del Pasaje* (La

Vanguardia, 30 de setembre de 2003), en Huertas Claveria ens parla del barri del Poblenou, de la postguerra, del naixement d'un carrer, de la resistència antifranquista i d'Otili Alba Polo, un poblenoví comunista que tot just amb 15 anys bastí barricades un 18 de juliol de 1936 al carrer Pere IV en defensa de la Segona República espanyola. Qui era aquest jove? On vivia? Perquè enarborava la bandera del PSUC? Com va anar a parar al Camp de la Bota?

I en Huertas Claveria ens relata aquesta història: Un dia de finals de febrer de 1941 una dona anomenada Carme Alba va pujar clandestinament del barri del Poblenou al fossar de Montjuïc per a instal·lar una tomba allà on creia que jeia el cadàver del seu germà Otili. El forjat que adornava la làpida l'havien fet d'amagades els treballadors de l'empresa Rivièr, allà on treballava de comptable l'Otili. Al seu germà l'havien afusellat —juntament amb el seu gran amic Tomàs Pons i Albesa— soldats de l'exèrcit franquista al Camp de la Bota el 18 de març de 1941. El seu delictes: ser militant del PSUC, responsable de propaganda del Comitè de Barcelona i actiu antifranquista de

la primera postguerra. L'havien detingut el 5 de febrer de 1940 en la que fóra la primera gran caiguda de militants del PSUC un cop finida la guerra civil. 53 militants, homes i dones, foren detinguts, interrogats i torturats. Dies després, l'Otili fou ingressat a la Presó Model de Barcelona, on rebia clandestinament missatges d'ànim entrats clandestinament a la presó fent ús de les taronges com amagatall, inserint diminuts documents dins la polpa. L'Otili feia quatre anys que havia ingressat, juntament amb la seva germana Carme, a un PSUC fundat aquell mateix 1936. El seu tiet, en Felip García —del comitè executiu— els havia enredat en l'aventura política del jove partit comunista català. El 18 de juliol d'aquell 1936, l'Otili no va dubtar ni per un segon en assaltar els carrers del Poblenou en defensa de la Segona República.

El barri obrer del Poblenou, l'alçament feixista, un jove

comunista fill d'immigrants. Uns immigrants que construïren —juntament amb els treballadors catalans d'origen— entremig de camps, horts, el mar i les fàbriques, un barri que tot just es paria llavors. Fou el 1916 quan els seus pares, els de l'Otili, la Carme i en Josep, arribaren de terres llunyanes per a instal·lar-se a la fàbrica d'Espanya, a la Manchester catalana. El seu pare, de nom Otili, era originari de Garcimolina, un petit poble de la província de Conca. Fugia de la misèria i la fam. La mare, valenta i solidària, era originària de València. Ambdós, de cultura profundament republicana, cercaren al Poblenou un descampat on poder edificar la nova llar. Entre fangars i horts, aquell indret restava sense urbanitzar i era impossible rebre cap carta dels familiars per motiu de no disposar d'adreça postal. De caràcter ferm i disciplinat, l'Otili va creure necessari d'anar a l'Ajuntament de Barcelona i demanar posar nom

al carrer on havia bastit casa seva. Un cop, dos cops... i a la tercera, el funcionari de la casa consistorial li respongué que bategés ell mateix el nom del carrer. I així va ser. L'Otili Alba, futur pare d'aquell jove comunista afusellat al Camp de la Bota, va decidir-se per un nom del carrer, un nom amb fortes arrels republicanes: Passatge dels Ciutadans.

El Passatge dels Ciutadans continua existint al Poblenou. La memòria d'aquesta història es custòdia a l'AHPN dins d'un magnífic article d'en Huertas Claveria. Ara, avui, potser caldria que noves generacions de poblenovins i poblenovines il·luminin públicament aquestes històries —la del passatge popular del Poblenou, la d'un jove antifeixista, la d'una jove valenta que decidí pujar al fossar de Montjuïc, la de milers d'immigrants treballadors— reclamant la inauguració d'una placa que ens expliqui els orígens i la història antifeixista del Passatge dels Ciutadans.

APLIQUEM LA LLEI DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA!

El passat 31 de març, a la Model, es va presentar la proposta de moció promoguda per diverses entitats memorialistes compromeses amb la reivindicació de les víctimes i represaliats del franquisme i en defensa dels valors democràtics. A instàncies d'aquestes entitats, en diferents ajuntaments i administracions locals de Catalunya l'estan aprovant en els seus plens.

Escaneja el codi amb la càmera del teu mòbil per llegir-ho.

<https://t.ly/JcII5>

SOBRE LOS “DELINCUENTES POLÍTICOS”

LA OFICINA DE ENLACE DE INFORMACIÓN COMO INSTRUMENTO DE CONTROL DE LA OPOSICIÓN Y LA DISIDENCIA DURANTE LA DICTADURA (1962-1977)

Andreu Mayayo, Paola Lo Cascio, Javier Tébar

Membres del Centre d'Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona

El Gobierno franquista promulgó una Orden el 26 de noviembre de 1962 con la finalidad de crear una Oficina de Enlace de carácter interministerial adscrita al Ministerio de Información y Turismo, del que era titular, tras el cambio de gobierno del mes de julio, el jurista Manuel Fraga Iribarne. Sin embargo, en 1974 esta Oficina pasaría a denominarse Gabinete de Enlace y prolongó su actividad hasta 1977 con la creación del nuevo Ministerio de Cultura y Bienestar.

Este organismo tuvo el cometido de coordinar la información política-social y la investigación sobre “el comunismo y otras actividades subversivas”, realizando una labor de recogida de información y análisis para su posterior canalización a las instancias oficiales. Era una pieza importante dentro del diseño de vigilancia y control de la población, pero también en los incentivos para la colaboración ciudadana en facilitar informaciones y denuncias. Estaba integrado por 9 representantes ministeriales (Gobernación, Secretaría General del Movimiento y

Organización Sindical Española, Trabajo, Justicia, Asuntos Exteriores, los tres ministerios militares), además de los de la Casa Militar del Generalísimo y el Alto Estado Mayor.

Dentro de su estructura se encontraba la Sección del Gabinete de Escucha en Fonía y Grafía, encargada de obtener información de esta índole a través de la radio (radiofónica y radiotelegráfica), prensa, escuchas, a emisoras como la BBC, París, Moscú, La Voz e Cataluña, y teletipos de agencias como Tass,, Ceteka, Reuter, Tanjug, etc., realizar su estudio y difundirlo entre los niveles oficiales establecidos. Asimismo contaban con un Negociado de Difusión de Boletines donde se confeccionaban boletines, informes, notas informativas, etc., que eran redirigidos a determinadas personalidades políticas, administrativas y militares del régimen, en función del lugar que ocupaban y sus funciones, en total se editaban 42 ejemplares (José Luis Latorre Merino, Rocío Muñoz Gonzalo, María Josefa Muñoz Toledo, “El Gabinete de Enlace: una oficina de información y control al servicio del Estado”,

Comunicaciones presentadas en el II Encuentro de Investigadores del Franquismo, Alicante 11-13 de mayo de 1995, Tomo primero, pp. 7-13). El Boletín elaborado por este Gabinete era distribuido, de manera restringida, entre el núcleo de las autoridades encargadas de mantener el orden público: Dirección General de Seguridad, Alto Estado Mayor, Estado Mayor Central, y Servicio de Coordinación del Ministerio de Gobernación. Así mismo, el Gabinete de Enlace se encargó de elaborar un modelo de “propaganda negra”, es decir, de falsa propaganda, con el objetivo de atacar, confrontar y desarticular las organizaciones de la oposición. Reclutó para su actividad a personal militar de los tres ejércitos y miembros de los cuerpos y fuerzas de seguridad del Estado; algunos sus miembros estuvieron vinculados a los servicios de información bajo el mando de Carrero Blanco, según el historiador Hernández Sánchez, entre ellos estaban “Fernando Fernández-Monzón o, más adelante, Emilio Alonso Manglano, cerrando sus hojas de servicio con honores recompensas ya implantada la

democracia, cuando algunos de aquellos que fueron espia- dos se situaron en posiciones de gobierno” (Fernando Hernández Sánchez, *El torbellino rojo. Auge y caída del Partido Comunista de España*, Pasado & Presente, Barcelona, 2022, pp. 166-167).

El Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona ha llevado a cabo un proyecto, que ha contado con el apoyo del Ministerio de Presidencia a través de la convocatoria de ayudas para la recuperación de Memoria Democrática.

El CEHI —en el ámbito del cual se desarrolla la actividad del Grup de Recerca Consolidat CEHI (SGR01079), reconocido y financiado por la Generalitat de Catalunya— ha tenido a lo largo del tiempo una larga trayectoria en el estudio de la historia política e institucional del Franquismo la Transición y de la consolidación democrática, que se ha ido desarrollando a través de la participación en proyectos competitivos financiados por diferentes insti-

tuciones —muchos de ellos, centrados, especialmente en la recuperación de la memoria democrática— y también a través de actividades de investigación y transferencia de conocimiento, incluyendo convenios, jornadas científicas, publicaciones y seguimiento de tesis doctorales

La necesidad y el interés de la investigación estriba en profundizar en el conocimiento del papel que tuvo uno de los instrumentos de control social y de la opinión pública creado por la dictadura franquista, así como los perfiles y características de aquellas personas y grupos que fueron consideradas como “delincuentes políticos” desde el punto de vista de las autoridades por considerar sus actitudes y comportamientos como una amenaza para el Régimen.

El proyecto que se presenta nos permite ofrecer una visión informada sobre la evolución de este fenómeno durante la última etapa de la dictadura, en un proceso de “liberalización” que está siendo presentado por algunos trabajos historiográficos pero también por algunos discursos con repercusión en el debate público como la etapa previa y necesaria para la democratización de la sociedad española. Cabe considerar, por otro lado, que el fenómeno de la represión ha sido un tema que ha venido suscitando durante los últimos años un gran interés social, en particular por parte de las familias y asociaciones de per-

sonas represaliadas por la dictadura.

Tras el examen de los fondos conservados, se han obtenido las reproducciones de los 10.000 documentos que corresponden a 85 expedientes individuales, previamente seleccionados tras los trabajos de visita y consulta en el AGA. Los responsables del AGA disponen de la colección digitalizada para su difusión a través del PARES del Ministerio de Cultura y Deporte. Para realizar la reproducción de una parte de la documentación del Gabinete de Enlace del Ministerio de Información y Turismo conservado en el Archivo General de la Administración se firmó, el pasado 30 de septiembre de 2022, un convenio entre el Ministerio de Cultura y Deportes y la Universidad de Barcelona (https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=-BOE-A-2022-16823)

Con este proyecto se ha llevado a cabo un trabajo que permite acceder y conocer un corpus documental suficiente y sólido para dar a conocerlo e impulsar líneas de investigación sobre la violencia política durante el “Tardofranquismo”, es decir, durante los aproximadamente últimos quince años de la dictadura franquista. De esta colección digitalizada de un amplio repertorio documental, el CEHI-UB tiene previsto que se disponga tanto para la investigación histórico como para la elaboración de recursos dedicados a la docencia universitaria.

RECORDANDO EL VUELO DEL CÓNDOR

**AL DR. MARTÍN ALMADA (PUERTO SASTRE -PARAGUAY-, 1937)
LUCHADOR INCANSABLE POR LOS DERECHOS HUMANOS**

Enric Cama

Cuando se cumplen 48 años de la creación de la sangrienta estrategia diseñada por Estados Unidos para los regímenes militares del Cono Sur de Latinoamérica, entre los años 1970 y 1980, y que tuvo como consecuencia la desaparición y muerte de decenas de miles de opositores políticos, nos parece oportuno recordar el vuelo del CÓNDOR.

¿Qué fue la "OPERACIÓN CÓNDOR"? Fue un pacto criminal secreto entre países dictatoriales del Cono Sur de América Latina, inspirado por los EEUU, para el intercambio de información de inteligencia con el objetivo de controlar ciudadanos considerados subversivos o de actitud o pensamiento opositor. Todo ello bajo la dirección del Secretario de Estado de los EEUU, Henry Kissinger. Especialmente la represión iba dirigida a sectores educativos, culturales, sindicales, etc. desde simplemente demócratas hasta miembros de grupos armados. Una vez ubicados, el siguiente paso era su detención, traslado a otro país si así se requería, tortura y ejecución. El resultado fue decenas de miles de torturados y asesinados, muchos de

los cuales aún constan como desaparecidos. En la práctica significó la desaparición de fronteras y la eliminación de disidentes ideológicos, así como la globalización de la criminalidad. Todo ello para salvar supuestamente la civilización occidental y cristiana de "las garras del comunismo".

El CÓNDOR nació en la reunión que el 25 de noviembre de 1975 realizaron en Santiago de Chile los jefes de inteligencia de los gobiernos militares de Argentina, Brasil, Bolivia, Chile, Paraguay y Uruguay a los que se sumaron luego los gobiernos de Ecuador y Perú. En esta reunión se acordó la coordinación de las tareas de persecución de personas y organizaciones "subversivas". Cabe destacar que el PLAN CONDOR suponía la desaparición de la soberanía de estos Estados y su tránsito hacia la oscura noche del liberalismo. Todo ello para imponer a sangre y fuego el modelo neoliberal, es decir la privatización de lo público y el control privado de los recursos naturales. Su paso fue arrasador, llevando su carga de muerte sobre Latinoamérica dejando para siempre su sombra y un aleteo macabro que presumía su vuelta.

La OPERACIÓN CÓNDOR supuso la desaparición física del mejor pensamiento de aquella región. Significó una auténtica "bomba atómica" sobre el Cono Sur de América Latina con el terrible saldo de más de 100.000 víctimas mortales, en su gran mayoría líderes sociales, religiosos miembros de la Teología de la Liberación, sindicalistas, artistas, defensores de los Derechos Humanos, etc. que fueron eliminados con gran crueldad.

El Dr. Almada, ciudadano paraguayo, fue una víctima del Cóndor y sufrió todo su amplio repertorio de terror. Su interés por la reforma del sistema educativo en Paraguay y por la mejora de las condiciones laborales de los maestros, así como la campaña que se llevó a cabo en el Instituto Alberdi, bajo su dirección, implantando la teoría pedagógica del educador brasileño Paulo Freire, fue suficiente para calificarle de maestro subversivo y terrorista intelectual.

Su esposa entonces, la educadora Celestina Pérez, fue también detenida muriendo a consecuencia de las torturas a que fue sometida. En 1976 Almada fue enviado al Campo de Concentración "Embos-

cada", donde había más de 400 prisioneros políticos. En 1977, por "mala conducta", lo devolvieron al "Sepulcro de los Vivos", en Asunción, donde realizó una famosa huelga de hambre de 30 días. Gracias a la solidaridad de organizaciones de Derechos Humanos y del Comité de Iglesias recuperó finalmente la libertad y fue expulsado del país pudiendo marchar al exilio.

Ha dedicado, desde entonces, gran parte de su vida a investigar el CÓNDOR. La investigación lo llevó, el 22 de diciembre de 1992, al descubrimiento del ARCHIVO DEL TERROR, con más de 3 toneladas de documentos policiales y militares a través de los cuales puede sacarse a la luz la historia y el desarrollo del CÓNDOR. El archivo, descubierto en Paraguay, país gobernado por el dictador, general Stroessner, durante 35 años bajo el amparo de los Estados Unidos, fue declarado por la UNESCO, en 2009, MEMORIA DEL MUNDO.

Durante años Almada se reunió con el Fiscal Capaldo a quien entregó en forma continuada fotocopias autenticadas relativas al PLAN CONDOR que con seguridad han ayudado a establecer pruebas contra la organización criminal. Pero no podemos dejar de lamentar que todo ello llegara demasiado tarde porque la mayoría de los genocidas del Cóndor ya murieron, o sea que sus delitos quedaron impunes debido al tiempo transcurrido.

En la actualidad, en muchos países de Latinoamérica se pueden constatar cambios positivos. La herencia de los luchadores víctimas del CÓNDOR se ha transmitido a nuevas generaciones que sostienen, como Almada, alta la bandera del cambio. Los avances electorales de formaciones políticas de izquierda han permitido que se formen en muchos países gobiernos progresistas no controlados directamente por Washington y sin que EEUU esta vez intervenga militarmente. Lamentablemente la política de los EEUU mantiene en parte algunos de sus rasgos tradicionales, por ejemplo en relación a Cuba, con la que mantiene el tradicional bloqueo y bajo la acusación de país terrorista, o alimentando la oposición al gobierno de

Arce en Bolivia, u Ortega en Nicaragua, etc. aunque, como afirma Martin Almada, otros países han seguido la vieja máxima del príncipe de Lampedusa: "Hay que cambiar algo para que nada cambie", como ocurre en Paraguay donde los seguidores del dictador general Stroessner continúan en el poder presentándose como luchadores contra la dictadura. Es de esperar que los procesos democráticos actuales avancen y se consoliden en Latinoamérica la independencia, las libertades y la justicia social. En este proceso tendrán siempre la solidaridad de l'Associació Catalana de Persones Ex-preses Polítiques del Franquisme.

HISTÒRIA I MEMÒRIA DE LA PRESÓ DE DONES DE BARCELONA (1963-1983)

Carlota Falgueras i César Lorenzo

La presó provincial de dones de Barcelona va estar ubicada entre el 1963 i el 1983 a l'edifici construït al barri de la Trinitat Vella. Aquest va ser el primer centre penitenciari de la ciutat dissenyat per a l'estada de dones amb criteris moderns, ja que tots els anteriors havien estat espais reaprofitats i/o compartits amb homes reclusos (fins el 1936 les dones van estar tancades a la presó vella del carrer Amàlia; des del 1936 van ocupar l'antic col·legi del Bon Consell, a Les Corts, fins que el 1955 foren traslladades a una galeria a la presó Model, on van romandre més de vuit anys). L'estada de les dones a la Trinitat es perllongà durant vint anys, fins que a finals del 1983, la Trinitat va passar a servir com a centre de reclusió d'homes joves (menors de 21 anys) i les dones preses van ser reubicades a l'antic reformatori de menors, conegut des d'aleshores com a presó de Wad-Ras, encara en funcionament.

Tradicionalment, la reclusió femenina ha ocupat un paper menor i més tardà respecte a la masculina en els estudis historiogràfics al nostre país, com es pot veure a la descompensació en el nombre i la cronologia de les principals publicacions.

En aquest sentit, les obres de Ricard Vinyes, Pilar Molina i Fernando Hernández Holgado sobre la presó de Les Corts han equiparat en gran mesura els estudis previs sobre la reclusió masculina, centrada en la presó Model, i avui dia són pocs els aspectes pendents d'estudiar, mentre que a nivell social, el reconeixement públic vers les dones empresonades a la postguerra va arribar, amb un cert decalatge, amb la inauguració d'un espai memorial per part de l'Ajuntament de Barcelona el 2019, entre d'altres iniciatives. En menor mesura la presó vella del carrer Amàlia també ha estat objecte d'estudi i interès social com demostra la publicació de l'obra d'Elisa Plaza i algunes exposicions temporals paral·leles.

Tanmateix, la reclusió de dones durant el període del tardofranquisme i la transició a la democràcia, representat per la presó de la Trinitat, només compta amb alguns passatges en obres de major abast, uns pocs articles dispersos, una recent aproximació en format audiovisual de caràcter divulgatiu (*Veïnatges forçats*, de Julia Montilla, 2021) i una obra de teatre basada en entrevistes (*Mujeres libres* de La Voz Ahogada, 2021). L'escassa atenció a les presons femeni-

nes durant el tardofranquisme no és exclusiva de la realitat catalana, com es pot copsar en estudis recents d'àmbit estatal, d'alt valor, però que no aborden la singularitat de la reclusió femenina (Martínez Zauner, 2019, per exemple). Una manca de profunditat que és compartida amb les institucions tutelars de menors o els jutjats de Peligrosidad y Rehabilitación Social, per esmentar dos mecanismes de control de les dones amb molta vinculació amb el sistema penal i penitenciari i que encara no han estat suficientment estudiats.

Quan es compleixen seixanta anys de la seva inauguració i quaranta del canvi d'ús, i abans que sigui massa tard per recollir el testimoni de les dones que van estar-hi recloses, urgeix omplir de contingut el buit de coneixement que perviu sobre la reclusió penitenciària femenina a la ciutat en els anys del tardofranquisme i la transició. Amb aquest propòsit, a començaments de 2020 vam iniciar una recerca i recollida de fonts orals i escrites que ens permetés conèixer com va ser la presó de la Trinitat més enllà de les quatre nocions i alguns clixés que es repeteixen habitualment en relació a aquell centre penitenciari.

Després de l'aturada forçosa per la pandèmia, degut a la impossibilitat d'entrevistar directament dones d'una certa edat i de visitar arxius, de sortejar no pocs entrebanys legals, de remenar a fons l'hermeroteca i espremer les agendes de contactes, hem aconseguit accedir a gran quantitat de documentació conservada als arxius i entrevistar a una vintena llarga de dones, especialment expreses polítiques, però també algunes comunes, advocades, polítiques i funcionàries que van viure aquells anys. Gràcies a aquest treball, encara en curs, està prenent forma una presó intuïda però desconeguda en detall fins ara. Una presó governada amb mà de ferro per una comunitat

religiosa (les *Cruzadas Evangélicas*) que unia amb un fil negre la repressió i l'adoctrinament de postguerra amb el de la transició, com si no haguessin passat trenta anys. Una presó on les dones de l'oposició antifranquista passaven setmanes o mesos a l'espera de judici davant el TOP o per decisió del Governador Civil a instàncies dels agents de la Brigada Político-Social. Però, sobretot, una presó poblada per dones pobres, moltes d'elles estrangeres, acusades de practicar la prostitució o tenir un conducta perillosa a parer de la policia, que les treia de la circulació durant una temporada. Dones, totes elles, polítiques i comunes, o millor dit socials, sotmeses al masclisme estructural

d'una societat i un aparell legal que castigava l'abandonament de la llar familiar, l'adulteri i l'avortament, fos quina fos l'actuació del marit o parella. Una presó, és clar, que també va evolucionar al compàs dels nous temps, i que a partir de finals dels anys setanta va veure sortir a les *Cruzadas* i entrar a una nova generació de funcionàries, o recloure un nou tipus de presa vinculada al consum de drogues.

Gràcies a la combinació de fonts orals i escrites, estem reconstruint la història i la memòria de la Trinitat, des dels seus orígens, abans i tot que les càmeres del NODO recollissin la inauguració, i més enllà del 1983, quan la massificació d'una altra presó, la d'homes, va empènyer les dones a marxar al Poblenou. Si tot va com preveïem, aquesta recopilació de testimonis i documents prendrà forma de llibre el 2024, gràcies a l'interès del Memorial Democràtic en la recerca. Serà el moment de tornar a reunir-se, tal com vam fer el passat 11 de març a l'antiga presó, i recordar la duresa de la reclusió, però també l'esperit de lluita i resistència, el valor de les que no es van doblegar i van desafiar les normes, o la tristesa per les que no van suportar l'aïllament i en van patir les conseqüències. Serà el moment de donar veu a les dones que van pagar amb la seva llibertat la gosa-dia de desobeir, de ser pobre o no voler ser com s'esperava d'elles.

MARXA 0 DE LA RETIRADA

Per a més informació i inscripcions:

<https://ladesbanda.es/marcha-de-la-retirada/>

MARXA 0 DE LA RETIRADA
Barcelona - Argelès sur Mer
27-30 d'abril 2023
"La Desbandá" de Màlaga als Pirineus
Pas a pas, nom a nom

ETAPES
27 d'abril Barcelona-Badalona
28 d'abril Badalona - Mataró*
29 d'abril Mataró- Blanes*
30 d'abril Portbou-Argelès sur Mer*
* Etapes amb suport de transport

EUROM
CENTRE SOCIAL
Memorial du Camp

VISITA D'UNA DELEGACIÓ DE LA FIR A BARCELONA

Carles Vallejo

El passats 14 i 15 de març hem rebut a Barcelona a Ulrich Schneider, Secretari General de la Federació Internacional de Resistents (FIR) i a Filippo Giuffrida, Vice Secretari. Ha estat una reunió de treball per preparar el proper congrés ordinari de la FIR que tindrà lloc a Barcelona els dies 27, 28 i 29 d'octubre d'enguany.

És un repte i una satisfacció que la FIR hagi confiat en la nostra associació i en l'Amical de Mauthausen, les associacions afiliades a la FIR a Espanya, per organitzar el congrés.

Des de 1951 any, de la seva fundació, fins avui, la FIR ha estat un referent de la lluita antifeixista. El punt de partida, després de la derrota del nazi-feixisme, va ser la constitució el 1947 a Varsòvia de la Federació Internacional d'Antics Presoners Polítics, Deportats i Víctimes del feixisme (FIAPP) que després va passar a ser la FIR. Avui la FIR agrupa unes 70 associacions d'uns 30 països.

Des del primer moment a la FIR hi va haver representació de resistents espanyols però no va ser fins l'any 1978 que es va formalitzar la integració de l'Amical de Mauthausen i el 1981 s'hi va integrar l'ACPEPF. Durant molts anys la representació de les associacions d'ex-presos d'Espanya va estar a càrrec de Fernando Macarro, conegut com a Marcos Ana.

Durant l'estada de la delegació vam visitar els espais memorials de Barcelona, i ens vam reunir amb Javier Pacheco, Secretari General de CCOO, que ha ofert els espais del sindicat per la realització del congrés. Una comissió de l'ACPEPF, l'Amical de Mauthausen i de l'Amical de les Brigades Internacionals està duent a terme les tasques preparatòries del congrés.

VICTORIA, LA IRREDUCTIBLE

VICTÒRIA PUJOLAR AMAT
(ELVIRA ALTÉS / GENERALITAT DE CATALUNYA, 2022)

Ignasi Riera

Llibre esplèndid d'Elvira Altés. Sobre una dona 'fora de sèrie', que havia nascut a Catalunya el 1921 i que va morir a Madrid el 2017. La vida de Victòria Pujolar té tantes pàgines i tants canvis que resulta a estones inabastable. A la Carta llindar d'Elvira Altés, llegim: "Mentre recorria el teu camí, m'han vingut moltes preguntes i alguns dubtes: em preguntava com t'ho havies fet per empassar-te les decepcions que, com a dona i com artista, significava marginar drets i desitjos a favor del Partit i de la família; d'on havies tret la força per travessar tantes penúries sense enfonsar-te, i també m'agradaria saber com havies aconseguit harmonitzar les contradiccions que una vida de militància comunista et va procurar...". El text d'Elvira Altés arrenca d'unes "Notas biográficas" que Victòria havia escrit quan ja tenia 90 anys... i també d'uns enregistraments que li havia fet Carlos, el seu fill gran.

Ja al juny de 1945. I quan ella tenia 23 anys, la policia franquista la va detenir per portar-la a la prefectura de Via Laietana. La seva mare, Mercè Amat Duran, que s'havia casat el maig del 1917 a Santa Margarida i els Monjos pareix, així,

la seva segona filla. "A l'hora d'escollir escola, els pares van voler per a ella i la seva germana una educació moderna i avançada, que tingués el català com a llengua principal. Van triar per a l'etapa de primària la Mútua Escolar Blanquerna, que el 1924 naixia a Barcelona, amb l'assessorament d'Alexandre Galí. (...) La Victòria encara no havia complert deu anys, quan el 14 d'abril es proclama la República. El seu pare s'havia afiliat a Esquerra Republicana".

"La vida de Victòria Pujolar Amat ha estat una autèntica aventura. Republicana, anti-feixista, comunista i lluitadora convençuda d'un fet: cal lluitar per un món més just. I per això ha viscut la guerra, la presó, la resistència, l'exili, la militància comunista. Lluitadora convençuda, va suportar la clandestinitat des d'angles diferents -les presons barcelonines, la frontera amb França per fugir de les barbaries franquistes, la incertesa de la vida a París, la vida d'exiliada a Bucarest -des d'on treballa per Ràdio Pirenaica-, criar quatre fills -s'havia casat amb Federico Melchor Fernández i en van tenir quatre, de fills- i no oblidar la seva gran passió artística: la pintura, quan es posa a estudiar Belles Arts".

El llibre d'Elvira Altés: periodista, feminista, investigadora, professora de la UAB, llicenciada en Antropologia per la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona. Autora i directora de: "Elles també hi eren", a partir de biografies pioneres de dones a tots els camps. Va presidir, succeint Montserrat Minobis, l'ADPC. Autora també de 'Les periodistes en temps de la República' (2007) i 'Dones a les ones. La història de la ràdio a Catalunya en la veu de les dones' (2021).

Si recomano amb tots els ets i uts la lectura del llibre, que no gosaria resumir en menys de vint pàgines (que trobo a les meves notes), sí que vull fer esment de les capçaleres temàtiques de cada capítol: pp. 37 a 55: "*Juliol de 1936, anys de guerra. La retirada: caminar, fugir. L'exili. La primera escapada Tolosa*". Pp. 63-70: "*La Barcelona més fosca. Entrar a la resistència antifranquista. Feines de dibuixant*". Pp. 77-90: "*La lluita antifranquista, contactes amb la guerrilla; Prefectura de Via Laietana*". Pp. 101-114: "*Disciplina carcerària; companyes de fatiga; activitats en reclusió...*". Pp. 121-130: "*L'empenta de la raó. La fugida. El pas de la frontera. Retorn a Tolosa*". Pp. 139-147: "*Un lloc al Partit. Tre-*

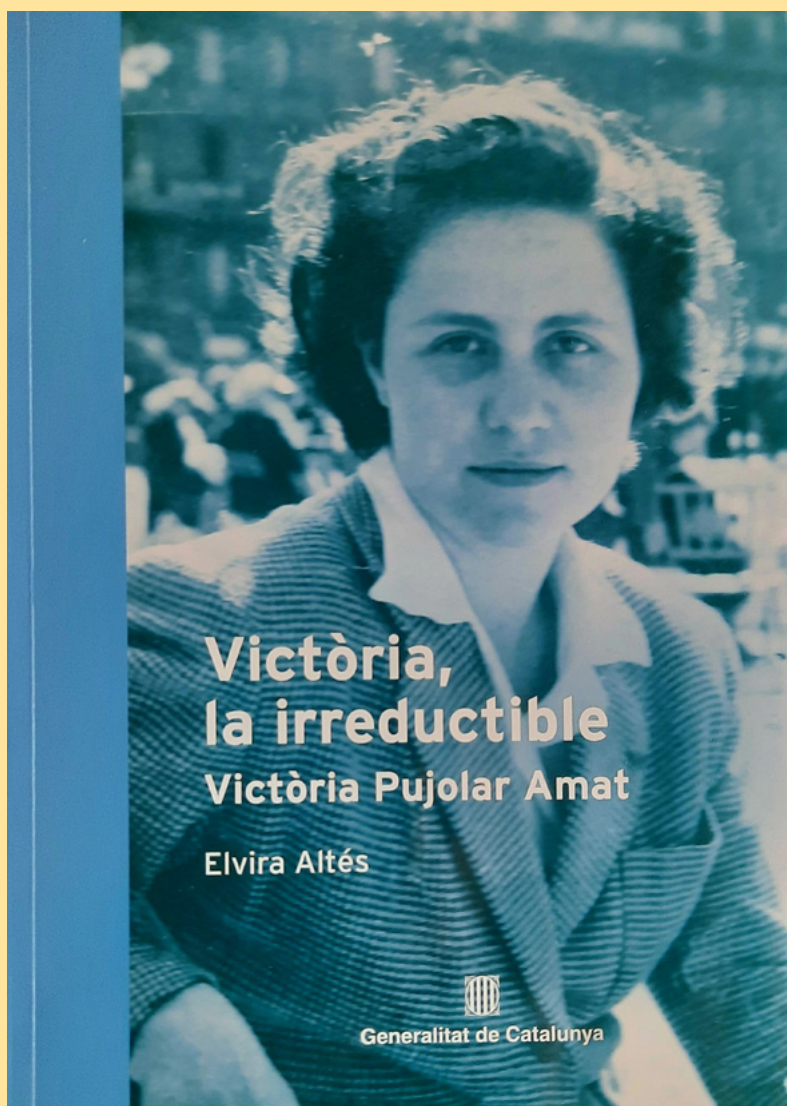
ball a les Joventuts Socialistes. Família i militància". Pp. 159-166: "Nòmada i clandestina; vicissituds del Partit Comunista; de nou recomençar; creuant fronteres". Pp. 175-193: "Canvis que obren esclatxes: Bucarest, la ciutat oriental; Radio España Independiente, 'La Pirenaica'". Pp. 199-212: "Renúncies: els quadres mai pintats; de nou a París; el Maig del 68". Pp. 219-237: "Anys d'esperances i frustracions. Vida i política a Madrid. Tomasa Cuevas i amigues; vicissituds de 'Mundo Obrero'; militància al barri". Pp. 243-257: "Pintar, crear, malgrat tot; el relat, com la vida, es va fonent".

De cara a l'epíleg: Tot i que havia anat redactant, capítol per capítol, esdeveniments i presa de decisions (de bon grat i per força), de la protagonista... he preferit no capbussar-me 'a la menuda' en el text, per una raó bàsica: són tantes, i tan diverses, les 'feines' que havien acaparat el temps d'una dona, casada i amb quatre fills, que sacrificava, a més, la seva doble passió, per la família i per l'art plàstic, perquè se sentia segregada (en el bon sentit del terme) per decisions vitals, a les quals no volia renunciar –tot i que més d'un cop els seus dirigents polítics posaven claus a les seves rodes– perquè la figura de Victòria Pujolar es convertirà, si encara no ho és, en un referent de primer grau d'aquella infrahistòria que d'altres hauríem volgut compartir... però que ens va faltar coratge per fer-ho. En tot cas, a les persones amigues d'aquest Madrid

on visc des de fa més de vint anys, els llegeixo l'epíleg —pp. 275-276— de Tamara Melchor. I sempre arribo a una conclusió: per desgracia col·lectiva, no n'hi ha gaires de dones com Victòria Pujolar.

PS. Per estimular la 'gana lectora', heus aquí alguns fragments de l'Epíleg de Tamara Melchor: "El record de la meua àvia és el d'una dona segura i tranquil·la, que gaudia dels petits plaers diaris, de les seves rutines, d'un ordre a casa. (...) principalment llegir: podia llegir un llibre al dia, era el que en diem una devoradora de

llibres. El seu escriptor preferit era Saramago, però Paul Auster també va tenir el seu moment. (...). Li agradava mirar el tennis i no es perdia les finals de Roland Garros o la de Copa David. (...) Va tenir un ictus i dues caigudes, amb trenca-ment de maluc en una i d'un os de colze a l'altre. (...) A l'enterrament vam cantar 'La Internacional'. (...) Està enterrada al cementiri de l'Almudena, al costat del Fede i la Noch, i molt a prop de la tomba de Julián Grimau..."

RECUERDOS DE LA DICTADURA FRANQUISTA – CONVERSANDO CON TESTIGOS DE LA ÉPOCA

Vanessa Santalucia i Adriana Coppola

Del 26 al 29 de enero de 2023, el curso avanzado y básico de español de la fase Q3 bajo la dirección de la Sra. Ivan y el Sr. Camacho López fue a Barcelona para el proyecto de clases sobre la memoria histórica. Además de una visita guiada por la ciudad sobre la memoria antifascista y una visita al IES Quatre Cantons, el tema central del viaje de estudios fue una mesa redonda con testigos de la dictadura franquista durante la que los alumnos pudieron hacer preguntas.

El sábado, 28 de enero, a las 10 horas, el grupo de estudiantes llegó a la sede de la Associació Catalana de persones Ex-preses Polítiques del Franquisme donde fueron recibidos muy calurosamente por los miembros de la asociación: Antonia Jover del Olmo, Carles Vallejo Calderón, Domènec Martínez García, Carlota Falgueras Marsal e Isabel Alonso Dávila.

Explicaron su pasado e informaron sobre sus sentimientos y experiencias durante la época del franquismo. Antonia describió sus primeros años en prisión y habló sobre su familia. Carles relató su tiempo en

la cárcel y en el exilio así como su detención y las torturas que sufrió. Domènec describió impresiones similares. Incluso Carlota e Isabel lucharon activamente contra la dictadura franquista y hablaron de sus experiencias en la cárcel y el exilio.

Después de que todos contaran algo de su biografía hubo un breve descanso para almorzar con deliciosos pinchos y bebidas, durante el cual los estudiantes alemanes tuvieron la oportunidad de hablar con cada uno de los testigos. Les regalaron una camiseta y un pin con el nombre de la asociación, lo que hizo muy felices a todos, y los estudiantes también entregaron regalos que habían traído de Alemania.

Después del descanso comenzó el debate. El grupo de estudiantes hizo preguntas objetivas, personales y emocionales. Sobre todo se interesó por cómo reaccionaron los padres de los testigos ante su participación política y cómo fue para ellos tener un hijo en prisión. Carlota respondió que algunos de los padres estaban orgullosos de sus hijos, los apoyaban y eran políticamente activos, mien-

tras que otros estaban menos convencidos. Isabel describió un día típico en prisión: había mucha limpieza, trabajo y lectura. Los estudiantes también preguntaron sobre recuerdos traumáticos de la prisión. Carles dijo que hasta hoy todavía le choca que hubiera personas que se dedicaban como una profesión a dañar y torturar a otros siguiendo órdenes de las autoridades.

Para los jóvenes alemanes, que han crecido en un país privilegiado, es inimaginable luchar por sus propios derechos básicos, porque los dan por hechos. Por lo tanto, los relatos les conmovieron profundamente y les hicieron pensar. Esto les dio una perspectiva diferente sobre el franquismo y así pudieron enterarse de primera mano de lo que había sucedido en España. Para ellos fue auténtico; estas impresiones y experiencias no pueden ser percibidas a través de textos en el aula.

Por eso, su deseo final es apelar a todos para que luchen contra el mal en este mundo y que sean valientes.

XVI MARXA DE LA DIGNITAT A BORREDON

Nadia Cánovas

El passat dissabte 11 de març, una delegació de la nostra associació formada per Rosa Viñolas, Nadia Cánovas, Remei Martí, Sofia Malagón, Ignasi Espinosa, Octavi Rosés i Àlex Suaz, va participar a la XVIa Marxa de la Dignitat a Borredon, França, que recorda als 16.000 republicans espanyols que van arribar a l'estació de Borredon i van ser conduïts a peu fins al camp de concentració de Septfonds, també conegut com Camp de Judes.

L'endemà, diumenge 12 de març, es va reunir a l'antiga estació de Borredon, seu del Centre d'Investigation et D'interprétation de la Mémoire de l'Espagne Républicaine, el seu Comitè Director. La delegació de l'ACPEPF hi va assistir com a convidada, agraïnt la gran tasca que duen a terme les associacions de memòria dels republicans espanyols a França i va sol·licitar oficialment la incorporació de la nostra associació al CIIMER, essent rebuda amb aplaudiments.

Delegació de l'ACPEPF al camp de Septfonds

TROBADA D'ASSOCIACIONS MEMORIALISTES A OLORON 18 I 19 DE FEBRER

Domènec Martínez

Seguint els acords de la trobada de Portbou "Fronteres amb memòria", del passat octubre de 2022, diferents entitats i associacions memorialistes del nord i del sud del Pirineu, s'han reunit a Oloron per preparar la XII Trobada d'Associacions de Memòria Històrica, Democràtica i Antifeixista, que tindrà lloc a finals de setembre i el primer d'octubre a Villeneuve-sur-Lot, al departament de Lot i Garona.

Bernard Uthurry, alcalde d'Oloron Sainte-Marie i president de la Comunitat de municipis de l'Alt Bearn, ha donat la benvinguda a les persones reunides a la Sala de Plens de l'Ajuntament. A la trobada han estat presents delegacions de les entitats memorialistes de Navarra, Aragó, La Rioja, Catalunya (Domènec Martínez per l'ACPEPF i Consol Hernández en nom de l'Amical BI Catalunya), i de les entitats memorialistes de l'exili i la resistència republicana al Departament

dels Pirineus Atlàntics, particularment de les Terres des *Mémoires et de Luttés* (TML), l'entitat organitzadora de la reunió. Properament es concretarà el programa definitiu.

Representants de les entitats participants davant de l'alcaldia d'Oloron

Amical de les Brigades Internacionals

MURALS DE L'ARTISTA ROC BLACKBLOCK

Eduard Amouroux

A la façana de l'edifici que avui és l'Alberg L'Espluga de Francolí Xanascà, dins del nucli de Les Masies, l'artista Roc BlackBlock ha reproduït una imatge de Robert Capa. Es tracta d'una fotografia icònica que el reporter de guerra Endre Ernő Friedmann –popularment conegut per Robert Capa– va fer durant el primer acte de comiat de les Brigades Internacionals que es va fer el 25 d'octubre de 1938 al pati porxat del que va ser Hotel balneari Vil·la Engràcia.

L'artista ha utilitzat la tècnica d'art urbà de grafiti amb unes dimensions de gran format per reproduir la imatge d'un brigadista amb mocador al coll, amb un diari italià doblegat sota l'aixella, fent la salutació republicana amb el

puny dret. Tal com s'explica al web del projecte Murs de Bitàcola, al qual es pot accedir des del codi QR inserit al mateix mural, no va ser fins el 2003 que l'estudiós Nil Thraby va descobrir la localització correcta d'aquella foto, en un comiat on a més de Robert Capa també van prendre imatges fotogràfiques com Herbert Matthews (New York Times) o Pau-Lluís Torrents (Comissariat de Propaganda de la Generalitat).

El darrer cap de setmana de febrer Blackblock ha pintat un mural a la Garriga en el marc del projecte "Brigadistes" que vol fer visible a l'espai públic el pas de les Brigades Internacionals i retre homenatge a les persones que van venir a l'Estat espanyol a combatre el feixisme i defensar la democràcia.

L'ENLLAÇ. BUTLLETÍ DE L'AMICAL D'ANTICS GUERRILLERS DE CATALUNYA

RECUPERACIÓ DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA DEMOCRÀTICA A L'AULA

Joan Boada Masoliver. Professor d'Història.
Vicepresident de l'Amical d'Antics Guerrillers de Catalunya

Hi ha moltes maneres de recuperar la memòria històrica. Una d'elles és la convocatòria del Premi de Recerca en Memòria Democràtica per a treballs realitzats per l'alumnat de batxillerat, que atorga el Memorial Democràtic del Govern de Catalunya.

Enguany l'ha guanyat l'Aniol Escorihuela de l'Institut Santiago Sobrequés de Girona amb el treball: «Joan Platé Vergés. Un maqui compromès amb la lluita per la llibertat». Podria comentar

abastament la feina de l'Aniol ja que he estat el tutor del seu treball, però prefereixo que siguin les paraules doctes i imparcials del jurat les que el valorin:

«El treball és fruit d'una recerca magnífica i aporta noves dades sobre el coneixement dels maquis a Catalunya durant la postguerra immediata. D'aquesta manera treu de l'oblit un personatge desconegut. Utilitza molta documentació, entrevistes adequades, consulta molts arxius tan privats com policials, militars i contrasta tota aquesta informació d'una manera

exemplar entre sí i en combinació amb l'excel·lent bibliografia seleccionada. Es tracta d'una recerca metòdica i rigorosa. Alhora l'expressió utilitzada per l'autor promou la reflexió i la crítica dels resultats fet que resulta fonamental en el treball.

A més a més proposa una aplicació didàctica a fi de conèixer les rutes de fugida emprades durant el franquisme que promou la difusió de les recerques en memòria democràtica a tota la ciutadania fet que li dona al treball un benefici social extra».

Lliurament del Premi de Recerca en Memòria Democràtica a Aniol Escorihuela.

Aquesta és una de les moltes maneres que, individualment o a través de les entitats memorialistes, s'avança en la recuperació de la memòria. Però cal un pas ferm i definitiu amb l'entrada de la memòria històrica democràtica al currículum escolar de la secundària obligatòria i post obligatòria.

La «Ley de Memoria Democrática» aprovada al Congrés l'any passat ja va instar a la part educativa l'obligació d'elaborar el currículum d'aquesta nova assignatura.

L'avantprojecte de Llei de Memòria Democràtica, aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya, també ho especifica en el seu articulat. Però no en fem prou.

És imprescindible que el Departament d'Educació ja estableixi en el currículum del curs 2024-2025 l'assignatura de Memòria Democràtica i que l'elaborin amb el professorat i amb les entitats memorialistes que ja fa temps que treballen, en solitud, en aquest tema.

Tenim tot el proper curs per establir el temari, els cursos on s'impartirà, la formació del professorat i el material curricular necessari.

Portem esperant 45 anys per aconseguir allò que és just, honrar, fent memòria, els homes i les dones que varen lluitar per la llibertat i la democràcia. Volem que Catalunya i la resta d'Espanya deixin de ser una anomalia democràtica en aquest àmbit.

CAMINS DE LLIBERTAT. GUIA DE SENDERS DELS MAQUIS. RUTA JOVÉ-GROS, DE PRATS DE MOLLÓ A MANLLEU

Cristina Herrando Nebot

Amb l'objectiu de divulgar la memòria democràtica de la lluita guerrillera contra el franquisme i promoure un oci turístic de proximitat i èticament compromès, l'Amical d'Antics Guerrillers de Catalunya, amb el suport del Memorial Democràtic, del Museu Memorial de l'Exili i de la Diputació de Girona, ha editat aquesta guia que dóna a conèixer els itineraris que feien els maquis sortint de Prats de Molló, travessant el Ripollès i Osona, per arribar a Manlleu on podien agafar el tren cap a Barcelona i altres indrets de la península.

xius, treball de camp, relats i informes de guerrillers i guies de passos i inclou la biografia d'alguns d'ells així com la descripció de l'itinerari feta pel guia Josep Gros i els mapes de la ruta.

El dissabte 15 d'abril de 2023, a les 12h, es farà la presentació al Museu Memorial de l'Exili, a La Jonquera.

És fruit d'una tasca de documentació amb recerca d'ar-

EL RACÓ DE L'ARXIU

En recuerdo de unos camaradas

El pasado día 14 de Mayo se cumplieron 41 años del fusilamiento de dos camaradas, auténticos comunistas, Otilio Alba Polo y Tomás Pedro Pons. Fue el primer grupo organizado en Barcelona, del PSUC, que funcionaba desde mediados de 1939. Desarticulado en el "40", por la brigadilla del criminal Quintela y sus esbirros, que torturaron con sadismo, hasta matar en la misma

comisaría, a otro camarada.

Camaradas comunistas como Otilio, Pedro y muchos otros estarán siempre en nuestro recuerdo aunque pasen muchos años.

Saludos comunistas

Isabel Vicente

14-5-41

Queridos amigos: Triste misión la nuestra que dolor cojo la pluma para comunicarles la terrible monstruosidad pero, es el mandato de una última voluntad y voy a ello.

Hoy a las tres de la madrugada ha sido arrancado de su apacible sueño su amado y amante hijo, amigo entrañable y camarada nuestro, Otilio, para ser conducido ante el piquete de ejecución. ¡Qué penoso se me hace continuar, se me nublan los ojos!

Con arrogancia, serenidad, alta la frente y el corazón henchido de valor, nos ha abandonado junto con el también amigo y camarada Pons. No miento si digo que habría deseado acompañarles. Que penosa la despedida y... para siempre.

Les adjuntamos unas letras que ha dejado escritas al marcharse. No le tembló el pulso.

Unimos a su dolor todo el nuestro con el mandato, puesto que es el de él, de que tenga serenidad y resignación.

Con todo el afecto y cariño.

Navas y Montes

P. D. Van también unas letras para Antonia y todo nuestro afecto y admiración.

A las 3,45 del 14-5-41

Queridos padres, hermanos y demás familiares:

Ya nos han comunicado la sentencia y nuevamente os escribo.

Recomiendoos y esta es mi última voluntad, que no desesperéis y sepáis sobrellevar el dolor que os impondrá tan horroroso crimen. Al mismo tiempo tratad como a mi mismo a mi querida Antonia.

Quiero que digais a tío Felipe que he sabido ser digno de la causa hasta el último instante de mi vida.

Pepe, estudia, sacrificate si es necesario y acuérdate de mi en todos tus actos.

Madre, no llores querida madre resignate padre, aprende a conocer a los hombres. Carmen, sigue siendo buena y lleva tus esfuerzos a la nueva era de bienestar.

A todos nuestros amigos les dais, mis últimos recuerdos.

Os besa y abraza fuertemente vuestro

Otilio

A las 2,55 h. 14-5-41

A toda mi querida familia y amigos en el último instante de mi vida.

Sabed bien y pregonar bien alto que muero por una causa justa y que muero al grito de... mis compañeros lo saben.

Padre, ayer recibí tu carta.

Carmen, ayer te dí mi último beso.

Os abrazo fuertemente.

Otilio

Últimes cartes d'Otilio Alba abans de ser executat pels franquistes al Camp de la Bota, Barcelona (Avant, núm.0, maig del 1982. AHCCOO, Fons Associació Catalana de Persones Ex-Preses Polítics del Franquisme.